SURINAME IN DE 18e EEUW

(Ervaringen en idealen van Ds. JOA. GUIL. KALS)

DOOR

PROF. DR. A. A. VAN SCHELVEN.

Ruim een half jaar geleden kreeg ik uit de boekerij van Ds. N. A. de Gaay Fortman te Amsterdam een niet onbelangrijk en hoogst zeldzaam boek in handen.

Het heet: *Neerlands Hooft- en Wortelsonde, Het verzuym van de Bekeringe der Heydenen, aangewesen en ten toon gespreit door drie leer-redens gedaan en gemeen gemaakt door drie der voornaamste Kerkvoogden in Engeland. . . . Uit 't Engelsch vertaalt, en met Aanmerkingen verrijkt en hoe 't ontwortelen in Suriname en Berbices getoont. . . . Benevens drie voorstellen en eene Redenvoeringe aan de Christelijke Synodens. Met een Brieven aan en van D. Wilhelmus Peiffers als Praeses.* In 1756 is het verschenen. En auteur ervan is een zekere *Joannes Guilielmus Kals, eertijds Predikant in Suriname en Stephenswaard*, geweest.

Behalve uit zijn eigen geschriften valt over dezen Kals niet veel te weten te komen. Een korte biographie in *van der Aa*: ziedaar, voor zoover ik heb kunnen nagaan de geheele litteratuur, waarin eenige aandacht aan hem wordt geschonken.

Op een bijzonder ernstig verlies komt ons dat onder-tusschen niet te staan. Want hem om zijn bijzondere lotgevallen of extra-ordinaire persoonlijkheid voor het voetlicht te brengen, ware werkelijk te veel eer voor dezen man. Ware het niet dat zijn geschiedenis en zijn denkbeelden ons in aanraking brachten met de geschiedenis van, de toestanden in en idealen omtrent Suriname, we zouden hem heel gevoeglijk ook verder in de vergetelheid

kunnen laten, waarin hij tot dusver gezonken is geweest. Nu zijn leven en werken daarvoor echter juist omgekeerd niet onaardig materiaal biedt, ga ik hier enkele mededelingen over hem doen.

Behalve zijn reeds hiervóór genoemd: *Neerlands Hoof- en Wortelsonde* dienden mij als bron daarvoor de voorrede van een door hem geschreven: *Korte Schets van de onderwijzinge der gronden in de Hebreeuwsche Letterkunst, waardoor de weg gebaent word; om derselver Regelmatigheit te herstellen en te verweren!* En zijn: *Klagte over de bedorvene zeden der Voorgangeren, zoo in 't kerk- als burger-bestuur in eene zeer vrugtbare ende eerst op luikende Colonie, voorgesteld in eene behandelinge, gepleegd aan een Predikant, aan 't eerwaarde Classis van Amtserdam(!)* (z. j., 1733). Nog een vierde werkje van hem, dat ik vermeld vond: *De verkragte en herstelde waarheid bevestigt* (1747), heb ik in mijn onderzoek niet betrokken. Niet omdat de raadpleging ervan mij niet wenschelijk leek. Maar wijl ik er niet in slaagde het te vinden ¹⁾.

I.

Ofschoon Kals in de jaren, waarin hij speciaal onze belangstelling gaande maakt Nederlandsch Gereformeerd predikant was, is hij oorspronkelijk noch Hollander noch zelfs in 't algemeen Protestant geweest. 11 Oct. 1702 is hij te Duren, in het land van Gulik — uit een officiersfamilie — geboren. En omdat hij, zeven jaar oud, door zijn ouders naar de Jezuitenschool werd gestuurd, moet hij van huis uit Roomsch zijn geweest.

Hoe hij van de Roomsche Kerk vervreemd raakte blijkt uit zijn geschriften niet. Wel echter dat zijn geloofsverandering in 1722 reeds een feit was geworden. Want als hij in dat jaar te Amsterdam arriveert voert een van zijn eerste kerkgangen hem naar de Amstelkerk aan de Regu-

¹⁾ Behalve deze, voor zijn biografie en verhouding tot Suriname belangrijke werkjes, schreef Kals er ook nog verschillende andere. Het lijkt mij echter niet de moeite waard daar een lijst van te geven. Eén ervan, dat nog wel de aandacht verdient, n.l.: *De nuttige en noodige bekeeringe der Heidenen. . . . aangeprezen*, vindt men in *Neerlands Hoof- en Wortelsonde* opgenomen.

liersgracht, waar toen Ds. Hero Sibersma voorging; een „oude uitgedroogen.... grijzaart”, maar die — „met sijne maagere Handen op den Rand van den Predikstoel slaande” — toch nog zóó te preeken wist, dat het diepen indruk op onzen vriend maakte.

Niets echter wees er toen reeds op, dat hij later predikant zou worden. Integendeel, het was destijds nog alleen de handel, die op zijn tijd beslag legde. Op zijn tijd! Hoewel niet op zijn hart. Dat werd door heel andere dingen ingenomen. Studeeren! Met als doel — ja, in zoover was er toch al wel eenige aanwijzing van wat er uit hem groeien zou! — met als doel het geestelijk ambt. Of liever nog: de taak van den missionaris, waartoe hij op de Jezuitenschool ook al bestemd was geweest.

Naar het schijnt is de vervulling van dien wensch slechts met groote moeite voor hem te verkrijgen geweest. Om zijn zwakke gezondheid vond hij niet de minste medewerking bij zijn ouders. En finantieele bezwaren maakten zich, naar het schijnt, evenzeer geldend. Maar tenslotte is het dan toch gelukt. Niet het minst door de hulp van zekeren Petrus Boudaan kon hij, na vijf koopmansjaren, metterdaad theologant worden. En dat dan aan de Utrechtsche Universiteit, waar hij zich blijkens het Album academicum in 1726 heeft laten inschrijven.

Inzake dien studietijd vertelt hij ons maar weinig. Slechts zóóveel krijgen wij erover te hooren, dat Fred. Ad. Lampe, van Alphen en J. van den Honert er zijn voornaamste leermeesters zijn geweest; dat de periode in kwestie niet geheel zonder stoornis verliep — niet zonder klein conflict met den laatsten dier genoemde hooggeleerden namelijk ¹⁾ — en dat zij in 1730 voorbij was.

Daarop volgde het kerkelijke proponentsexamen en ziedaar Kals tenslotte gereed om uitgezonden te worden!

¹⁾ Het ging daarbij om een corollarium, dat Kals aan een door hem te verdedigen stelling graag had toegevoegd en dat Prof. van den Honert niet wilde doorlaten. Een corollarium van dezen inhoud: *Quam necessaria fuit Reformatio Doctrinae et Morum tempore Lutheri et Calvini, Zwingliique, tam necessaria illa Morum, hodie nostris temporibus manet.* (Even noodig als reformatie van leer en leven was in de dagen van Luther e. a., even onmisbaar is die van den wandel thans).

Een bepaalde voorkeur omtrent de streek, waar hij zijn roeping zou gaan vervullen, heeft hij daarbij niet gehad. Doch slechts een plaats in de koloniën in het algemeen van de Gecommitteerden *ad res externas* verzocht. Dat hij in Suriname is terecht gekomen immers is daaraan uitsluitend te danken geweest, dat hij zich van die Gecommitteerden onze West-Indiën „op 't allersmaakelijkste” hoorde aanprijzen als een terrein „boven andere Plaatsen, om (z)ijn voornemen te kunnen voortsetten”.

Nadat hij, op grond van die instigatie, zich bij de heeren Directeuren der geoctroyeerde Societeit van het genoemde gewest had aangemeld, is alles toen al heel vlot verlopen. 21 Maart 1731 diende hij zijn sollicitatie in. Den 30n dier maand vervulde hij in de Westerkerk te Amsterdam een preekbeurt om zijn gaven te laten hooren. En den volgenden dag reeds ontving hij zijn aanstelling. Om tenslotte in Juni daaraanvolgend het ruime sop te kiezen.

Wat hem daar in Suriname overkomen is zal ik hierna nog opzettelijk en uitvoerig hebben te behandelen. Daarom zij op deze plaats dienaangaande alleen maar verteld wat onmisbaar is voor een goed begrip van hetgeen op dat verblijf daar is gevolgd. Van zijn collega's en van de autoriteiten had hij er veel vijandschap en tegenwerking te ondervinden. Zelf heeft hij er zich echter ook niet altoos voorzichtig gedragen. En tot slot van dat alles werd hij toen in Mei 1733 „verzonden”, m. a. w. als in het koloniale leven verder niet meer bruikbaar element op een schip gezet en naar patria teruggestuurd. Een hart vol wrok natuurlijk over het onrecht, dat men hem naar zijn inzicht had aangedaan!

Naar zijn eigen inzicht trouwens niet alleen!

Evenzeer naar dat van de classis Amsterdam, op wie hij zich na zijn terugkomst om herstel van recht beriep. 't Duurde wel heel lang eer zij uitspraak deed. Tot den 4n October 1734, ongeveer anderhalf jaar dus, moest hij — zonder tractement te ontvangen! — daarop wachten. Maar toen getuigde zij dan toch met eenparige stemmen, dat voor de „verzending”, waar van Kals hetslachtoffer was geweest, geen wettige redenen hadden bestaan, en

dat derhalve alle rechten, die hem als predikant toekwamen, voor ongerept moesten worden gehouden.

Of Kals zich over dit succes zeer zal hebben verblijd? Het lijkt mij aan twijfel onderhevig. Want wat hij in de genoemde verklaring ontving gaf nog maar ten deele wat hij wenschte. Maatregelen toch om te bewerken dat hij in zijn Surinaamschen werkkring werd hersteld zag hij door de Classis niet genomen. Hij kon opnieuw predikant worden: ja, maar — niettegenstaande hij meerdere pogingen gedaan heeft om daarin verandering te krijgen — alleen in het vaderland.

Er zat niets anders op dan zich te onderwerpen! Zooals onze vriend dan ook — tot zijn eer gezegd! — volkomen heeft gedaan. In 1737 aanvaardde hij een beroep naar Stephenswaard, in de classis Nijmegen.

Lang heeft hij daar niet gestaan. Slechts vier jaar, tot 1741. En ook daar nam, even als dat in Suriname het geval was geweest, zijn werk een ontijdig einde. Liep dat toch uit op een schorsing. Weliswaar ging het formeel daarbij zóó, dat hij vrijwillig zijn ambt neerlei. Maar omdat die ontslag-aanvraag diende „om eene onregtveerdige sententie te ontgaan”, mag ik haar, dunkt me, toch — materieel genomen — wel een schorsing noemen! En een schorsing dan waarom?

't Is uiteraard maar een eenzijdig bericht, dat wij in Kals' eigen werken daaromtrent hebben. Waar ik er, als gezegd, niet in geslaagd ben zijn *De verkragte en herstelde waarheit bevestigt* te vinden, een summier bericht slechts ook. Maar onduidelijk zeggen, waarom het zich bij de betrokken moeilijkheden handelde, doet het niet. Om de vraag of een diaken (wel „de Principaalste man van de Gemeente, zo als Hem de Commandeur noemde, en Fournateur Meester van de Braggen”, maar tegelijk met een Roomsche vrouw getrouwd en bovendien onwillig om van zijn beheer rekening en verantwoording af te leggen, niettegenstaande hij verdacht werd de gelden der diakonale kas ten bate van zichzelf en van arme geloofsgenooten zijner vrouw aan te wenden) als ambtsdrager gehandhaafd kon blijven. Kals beweerde van niet, zijn tegen-

partij — als wij hem gelooven mogen — achtte krasse maatregelen in deze overbodig.

Als het werkelijk zich zoo togedragen heeft, is het goed recht in deze zaak ongetwijfeld aan Kals' kant geweest. Niettemin heeft zijn optreden op de aangegeven manier hem niet veel geluk gebracht. Integendeel: 't begon er, na dat vertrek uit Stephenswaard, veel op te lijken, dat zijn leven een „verfehltes Leben” zou gaan worden. Eenigermate reeds in de periode 1741/4. Toen de wensch om zich opnieuw aan het ambt te kunnen wijden gaandeweg een querulant van hem begon te maken. Zoodat hij niet kon nalaten over 't hem aangedane onrecht te spreken. Elken Zondag dat hij Amsterdam — de plaats waar hij destijds door 't geven van lessen in zijn onderhoud poogde te voorzien — om uit preeken te gaan verliet. Maar eerst recht na die jaren. Toen hij — teleurgesteld dat hij in deze maar niets verder kwam — dat preeken er aan gaf. En — dat rondloopen bij de huizen moe — te Leiden was gaan wonen. Omdat hij daar, meende hij, leerlingen zou kunnen krijgen, die ten zijnent hun onderwijs kwamen halen. Want toen verzeilde zijn schip totaal. In echtbreuk en een immoreele verhouding tot zijn dienstbode.

Gelukkig heeft het echter toch niet totaal schipbreuk geleden. Niettegenstaande zijn vrouw, Anna Twisker, en de betrokken dienstbode — volstrekt geen onbesproken meisje — in deze maar weinig minder schuld trof dan hem, kon hij toch onmogelijk te Leiden blijven na het gebeurde. Zoo trok hij naar Engeland. En daar begon toen zijn levenslijn alras weer te stijgen, en zijn conditie gaandeweg weer aanmerkelijk beter te worden.

Niet alleen voor de Zending heeft Kals zich, zooals wij later nog zien zullen, geïnteresseerd. Maar ook voor de studie der Oostersche talen. Zoo stelde hij in 1744 een aantal Hebreeuwsche „ontledingstafelen” op, als hulpmiddel bij zijn, hiervóór vermelde onderwijs, en deed in 1750 de in mijn inleiding genoemde *Korte Schets van de onderwijzinge der gronden in de Hebreesche Letterkunst* het licht zien, een vertaling en extract van een zelfde werk van wijlen den Leidschen hoogleeraar Albertus Schul-

tens ¹⁾. Lag het nu niet in de reden te trachten, door de in verband daarmee verkregen kennis, eenmaal in den vreemde aangeland, verder te komen? Welnu, inderdaad is dat ook de weg geweest, dien Kals er van meet af bewandeld heeft. En weldra kon hij zich toen „geadmitteerde Onderwijzer der Oostersche Talen, bij de Universiteit Oxford” noemen.

Is het deze onderwijspositie geweest, die hem toen de goede relaties heeft gebracht met den aartsbisschop van Canterbury en de bisschoppen van Oxford en St. Davids, waaraan wij het grootste deel van zijn *Hoof- en Wortel-sonde* te danken hebben? In allen gevalle, het feit dier relaties staat vast. En evenzeer dat andere, dat ze vrij nauw zijn geweest. Althans zeker die met de eerste twee der drie genoemde heeren. Die met den aartsbisschop en den bisschop van Oxford. Anders ware toch wel uitgesloten geweest, dat de primaat hem helpen wilde om opgenomen te worden in de Engelsche kerk, en diens collega minor zich bereid verklaarde pogingen in het werk te stellen hem in een Duitsche of Hollandsche kerk in een der bezittingen van het Britsche Rijk, mogelijk dus wel in Nieuw-Nederland, een predikantsplaats te verschaffen. Hoewel dit een mooi aanbod voor Kals geweest moet zijn, heeft hij er toch voor bedankt. Waarom? Omdat hij andere idealen had. Vooreerst koesterde hij den wensch om weer in 't vaderland te kunnen dienen, waardoor een zich in het buitenland verbinden ongeraden was. En dan: was het hem niet onmogelijk zoover weg te gaan? Sedert 1751 lag zijn *Grammatica Hebraeo-harmonica*, waaraan hij te Oxford gewerkt heeft, voor den drukker gereed. Twee honderd intekenaars op het boek zagen de verschijning daarvan met verlangen tegemoet. Maar . . . Engeland leverde het voor den druk benodigde lettertype met punten niet op!

In Bremen — waar hij al meer voor zich had laten werken — zouden die, naar Kals' meening, wel te vinden we-

¹⁾ Een Jood, die voorgegeven had belangstelling voor het Evangelie te koesteren, maar later getoond had daar niets van te meenen, was heftig tegen Schultens' boek te velde getrokken, zoodat het weinig opgang maakte. Teneinde daarin verbetering aan te brengen heeft Kals toen deze bewerking in het licht gezonden.

zen! Dies toen weer de reisstaf opgenomen en — het was eind 1753 — naar de groote Wezerstad getrokken.

Uit het getuigschrift d.d. 5 Dec. 1754, dat professor Nonnen aldaar hem later naar Franeker heeft meegegeven, blijkt dat hij te dier plaatse uitermate voorspoedig is geweest in het vinden van een betrekking. 4 Jan. 1754 „nomen suum professus est inter cives Illustris Gymnasii”, om al kort daarna aan die school als leeraar op te treden „in Linguarum Orientalium rudimentis”.

In dat opzicht slaagde hij dus wel veel gelukkiger dan ten aanzien der uitgave van zijn boek. Want daarmee liep het heel weinig naar wensch. Ook te Bremen bleek het vereischte materiaal ervoor niet te vinden te wezen. Wilde hij werkelijk zijn doel bereiken, dan moest hij nog weer ergens anders heen! Zooals hij dat dan ook inderdaad gedaan heeft. Door eerst uit Duitschland naar Franeker en vervolgens uit onze Friesche universiteitsstad weer naar Amsterdam te verhuizen.

De druk van Kals' *Grammatica* heeft daar niet veel garen bij gesponnen. Want klaar gekomen is hij, ook niettegenstaande al die moeite, nooit. Niettemin heeft dit een en ander toch belangrijke gevolgen gehad. Het bracht onzen held weer in zijn oude omgeving. En bewerkte zoo, dat hem zijn oude verlangen ook weer te pakken kreeg: het verlangen om ten tweeden male naar Suriname te worden uitgezonden.

Geheel heeft hem dat ook vóór dien nooit los gelaten! Zien wij hem niet zelfs midden onder zijn werkzaamheden in Engeland ermee vervuld, als hij in Aug. 1749 naar den Haag gaat, om een op herstel aandringend request aan Prins Willem IV aan te gaan bieden?

Maar eerst recht vatte hij de zaak toch weer op toen hij van zijn buitenlandsche zwerftochten teruggekeerd was. Aug. 1754 trachtte hij in de provinciale Synode van Noord-Holland te worden toegelaten om zijn belangen te bepleiten. En najaar 1755 zocht hij een hernieuwd contact met het college van Directeuren der Geoctroyeerde Societeit van Suriname, door middel van een verzoekschrift om daaraan een van zijn uitgaven te mogen op-

dragen. Weliswaar hadden die pogingen geen van beide succes. „Naulijks vier-en-twintig tellens daerover gedelibereert zijnde” berichtten hem die Directeuren: „De Societeit bedankt U voor die eere, die gij haer hebt willen aendoen, en kan die Opdragt niet accepteren”. En ten aanzien van de Synode liep het niet veel anders, daar haar voorzitter, Ds. Peiffers — een „zeer beset ende belet” man — niettegenstaande hij den avond van den dag, waarop Kals had geschreven, „vermoeit” „en naar rust hijgende” thuis gekomen was, toch al gauw had ingezien, dat de eerwaarde vergadering het veel te druk zou hebben om requestrant te ontvangen. Maar dat neemt niet weg, dat deze ze toch allebei gedaan heeft. En dus inderdaad in die jaren een vernieuwd offensief heeft trachten te beginnen.

Zie ik goed, dan had dat een zeer speciale aanleiding. Dan was dat niet in de laatste plaats te danken aan een actie van dergelijken aard, die destijds van een anderen kant kwam. Namelijk van den kant van den, in de West-indische geschiedenis met eere bekenden J. J. Mauricius, die van 1742 tot 1751 gouverneur van Suriname is geweest.

Deze krachtige man had in veel opzichten eendere ervaringen opgedaan en eendere omstandigheden doorleefd in die kolonie, als dat bij Kals het geval geweest was. Juist evenzoo had hij daar veel tegenwerking ondervonden ¹⁾, tenslotte zelfs uitlopend op een aanklacht wegens willekeur en wanbeheer. En geheel op dezelfde manier was ook ten zijnen aanzien achterna de ongegrondheid dier beschuldiging gebleken, maar toch van herstel in zijn vroegere positie geen sprake geweest.

¹⁾ Deze tegenwerking kwam van twee kanten. Van een sedert 1746 opgekomen republikeinsche partij, die — van meening dat het Octrooy der kolonie uit den tijd was — haar regeeringsvorm wilde veranderen. En van de zgn. Cabale.

Voorwerkers in deze Cabale waren: een Jood, Isaac Carilho; een zekere du Plessis; en de vrouw van den heerschzuchtigen Ds. Voisin, die tengevolge van vijf huwelijken, waarvan drie met een gouverneur en twee met een predikant, gaandeweg zóóveel voornaamheid had geaccumuleerd, dat zij niet meer te genaken was.

Gelukkig was er echter ook een andere partij, die Mauricius zooveel zij kon steunde. Terwijl ook de Joden der kolonie, die ongeveer een derde der bewoners daarvan uitmaakten, voor het streven om hem het leven lastig te maken, niets hebben gevoeld.

Ja, in die paralellie van lotgevallen, voor een groot deel gevolg van overeenstemming in denkbeelden, heeft nog niet eens alle band gelegen, die deze beide mannen bij elkaar bracht. Relaties van wederzijdsche verwanten hebben in deze niet minder een rol gespeeld: Kals' oom, Jacob Blancheteste, koopman, ouderling en regent van het Walenweeshuis te Amsterdam, en de broer van zijn overgrootvader, Ds. Hendr. Blancheteste, waren te hunner tijd bijzonder goede vrienden van Mauricius' vader geweest, toen deze — die oorspronkelijk te Aken woonachtig was — in verband met zijn overgang van het Katholicisme naar de Gereformeerde Kerk naar Amsterdam verhuisd was.

Zoo laat het zich goed verklaren dat, als deze Mauricius uit ontevredenheid over zijn niet-hersteld-worden een campagne begint om Suriname's Directie als nog tot een volledige rehabilitatie te bewegen, ook Kals weer in meerdere actie komt.

Hoe het toen verder met onzen vriend gegaan is? He-laas, ik kan er niets van zeggen. Over zijn levensjaren na 1756, toen hij *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* het licht deed zien, ontbreken ons alle gegevens. Bezig aan den arbeid, om den Bijbel in alle talen, die hij kende, met aanmerkingen te voorzien, verdwijnt hij uit ons gezicht.

II.

Afzonderlijke aandacht beloofde ik te wijden aan Kals' verblijf in Suriname.

Het is thans de tijd voor inlossing dier belofte.

Als wij ons van het leven in die kolonie, zooals dat in het tweede kwart der 18e eeuw reilde en zeilde, een voorstelling trachten te maken, krijgen wij een levendig maar weinig aantrekkelijk beeld te zien.

Commercieel bloeide het hoofddeel van ons Nederlandsch West-Indië destijds in niet geringe mate. Sedert in 1712 een Fransch eskader het groote schade had aange-daand door de plundering van Paramaribo, was in zijn lot een gunstige keer gekomen. Omstreeks 1730 telde het niet minder dan vier honderd plantages, terwijl alle culturen,

die daarop werden uitgeoefend, zoowel die van suiker en koffie als die van tabak, cacao en katoen, zich om strijd uitbreidden en de eene al rijker baten afwierp dan de ander.

Echter: met die economische welvaart ging een schromelijk laag peil in anderen opzichte gepaard. Wat Kals er in zijn boeken hier en daar van zegt bevestigt de traditioneele teekening in allen deele! Een Europeesche bevolking, die voor het grootste deel bestaat uit „door alle Classen van Godloosheid doorgegaane Spitsboeven, die om de Galg en het Rad te ontloopen, nadatze negen-en-negentig Heeren bedroogen hebben, eyndelijk naa een van die Gewesten hunne Vlucht moeten nemen”, en physisch even geïnfecteerd is als ze psychisch door de hevigste gelddorst is aangetast. Indiaansche inboorlingen, die in verscheiden opzichten de Europeanen beschamen, maar door de bank toch maar „van weinig ondervindinge, ende groote inbeeldinge” zijn. Geïmporteerde, vooral uit Guinea geïmporteerde negers, vol verbittering over de harde behandeling, die ze doorgaans ondervonden, zoodat het getal „wegloopers”, die in de bosschen een voortdurend gevaar voor de veiligheid der blanken opleverden, al grooter werd. En een kerk zonder eenigen invloed. Dank zij het slecht gehalte harer dienaren: „doorgaans Vreemdelingen, weggeloopene Paapen en Monniken, bekeerde Jooden enz.”; voor zoover Hollanders dikwijls in het vaderland onbruikbaren; meer spelers en dronkaards gewoonlijk dan waardige voorgangers hunner gemeenten; en voorzoover zij van goeden wille waren door een allerslechtste bezoldiging wel haast gedwongen de leden daarvan naar de oogen te zien om nu en dan eens wat toegestoken te krijgen.

In zulk een maatschappij zette schipper Quaboer in den zomer van 1731 Kals aan wal! Kon botsing voor hem, die — al had hij een lastig karakter — het toch in allen gevalle eerlijk meende, wel uitblijven?

Zij heeft ook niet lang op zich laten wachten! Autoriteiten, collega's, gemeenteleden: weldra had hij ze allen tegen zich in het harnas!

Met die autoriteiten begon het geharrewar al heel gauw.

Eigenlijk al direct na de eerste preek, die Kals in Suriname gehouden heeft. Hij had daarin aangedrongen op samenwerking van Mozes en Aäron, d. i. van de geestelijke en de wereldlijke macht. En gezegd, dat zonder zulke samenwerking de kolonie nooit zou kunnen floreeren.

Maar was dat niet je reinste opgeblazenheid? En dan: wat had de nieuwe predikant zich zoozeer aan zijn representatie-verplichtingen ten opzichte van den gouverneur te onttrekken, als hij deed? Kon hij niet evengoed op diens recepties verschijnen als alle overige predikanten? Grensde dat niet aan majesteitsschennis? Ja zeker; vooral in de oogen van gouverneur De Cheusses, die zoo'n driftkop was en zich zóóver kon vergeten, dat hij op een goeden dag Kals bij de borst vatte, zoodat hij „bijna agterover, en hem de Paruque van 't Hooft, viel", terwijl hij hem een: „Keerel, ik zal u leeren naa mijne pijpen danssen, Ik zal U den vervloekten Mofsch en kop breeken" toevoegde!

Kort daarna, en het boterde ook al niet meer tusschen Kals en zijn collega's. Vooral Ds. Vieira, een bekeerde Jood, maar wiens bekeering niet achttien-karaats schijnt geweest te zijn, veranderde — nadat hij eerst een beetje den patroon over den nieuwgekomene had trachten te spelen — toen hij zag dat deze daar niet van gediend was in een bitteren vijand. Maar ook bij de andere had hij het spoedig verbruid, omdat hij zich niet ontzag — zij het slechts in 't algemeen, zonder bepaalde toepassing op dezen of genen, maar ook toen had een goed verstaander al aan een half woord genoeg — „den verdorvenen aart veeleer onzer hedendaagse reformeerde leeraren af te keuren".

Laat het zich niet verstaan, dat onze vriend toen ook geen populariteit bij de Surinaamsche planters en ambtenaren kon behouden, stel dat hij ze ooit heeft gehad? Een dominee, die het zóó bij al wat in de kolonie invloed oefenen kon, verspeelde! Het kon niet anders of hij werd het zwarte schaap. En toen hij bleek zijn ambtelijken koers niet te willen veranderen — integendeel, nog meer abnormaliteiten ging vertoonen dan hij al gedaan had: op oefening van tucht begon aan te dringen en weigerde mee te gaan met het denkbeeld, dat de negers slechts „swarte

beesten" waren, geboren „om ons koffij en zuyker te planten" — op den duur ook zelfs het slachtoffer.

Vóór ik het verhaal daarvan doe moet ik echter nog iets anders vermelden. Namelijk dat Kals verhuisde. Het was waarlijk geen wonder, dat hij zich onder zulke omstandigheden te Paramaribo onbehagelijk begon te voelen. En daarom: toen hij er de kans schoon voor zag — in allen gevalle reeds vóór 2 Sept. 1732 — verwisselde hij zijn standplaats in de hoofdstad voor een andere, in de meer afgelegen gemeenten der Cottica en Pirica!

Zijn positie verbeteren deed dat intusschen niet. Integendeel: hoe langer hoe slechter werd ze. Ook daar lieten zijn vijanden hem niet met rust. En eindelijk weten zij het zelfs zóóver te brengen, dat hij 10 October 1732 voor zes maanden wordt geschorst, met „harde censuur" en bedreiging van afzetting voor het geval hij zijn leven niet zou beteren.

Jammer genoeg valt niet te ontkennen, dat zij daartoe een werkelijk prachtig voorwendsel hadden. De zuiverheid hunner motieven in deze moge nog zoozeer aan verdenking onderhevig zijn: Kals had inderdaad vat op zich gegeven.

De pastorie van Cottica en Pirica, „op een stuk land van acht akkers, ront om in 't bosch beslooten", was geen paradijs: „een plancke huis aan alle kanten doorluchtig, zonder een glas venster daar in, bestaande maar uit twee kameren; Een voor ende agter gaandery, waar in twee kleene bootereyes zijn, geen studeerkamer, nog het minste gemak niet". Maar waarom haar dan nog onaan- genamer, waarom haar dan regelrecht tot een hel te maken door voortdurende kijfpartijen? En toch: dat deden haar bewoners! Telkens waren er „swaere woorden". En het was zelfs voorgekomen dat Anna Twisker door Kals werd mishandeld. Wat niet onverklaarbaar was. Omdat de predikantsche een „ongewassen mond" had en door allerlei „onbesonnen spreekwijzen" haar man voortdurend tergde. Maar wat toch beter ware achterwege gebleven, ook reeds om andere dan ethische overwegingen. Naar Kals eigen verklaring toch hadden zijn handtastelijkheden eer ten gevolge dat hij zeven duivels in zijn wederhelft in, dan dat hij er één uitsloeg!

Laat ons dus hopen, dat zijn suspensie aan den geschorste aanleiding heeft gegeven zich grondig in dit opzicht te verbeteren: tegelijk moet erkend, dat zij voor hem te zeer het karakter van een „zoeken” moet hebben gedragen, dan dat het niet verklaarbaar zou geweest zijn, dat hij ertegen in verzet kwam.

Gemakkelijk ging dat niet. Maar wel heeft hij er succes van gehad! Daar openlijke verzending van zijn daartoe noodige brieven waarschijnlijk niet geduld zou worden moest hij ze in koffie-vaatjes verstoppt aan boord van een zeilree liggenden thuisvaarder smokkelen! Eenmaal geland hebben deze verstekelingen zich van hun taak om voor hun afzender te pleiten echter zóó gekwet, dat de Classis Amsterdam er een voor hem alleszins bevredigend antwoord op gaf: de suspensie had Kals beslist onrecht aan gedaan en het Surinaamsch convent moest voortaan niet zoo lichtvaardig zijn, beschuldigingen tegen een broeder maar dadelijk aan te nemen.

Als nu deze uitspraak maar niet te laat ware gekomen! Maar toen zij in Paramaribo bekend werd, had men daar de zaak al in een stadium gebracht, waarin het onmogelijk was op het gebeurde terug te komen: „De Hoop”, die 22 Mei haar ankers had gewonden, om ze 22 Juli d.a.v. op de reede van Texel weer te laten vallen, voerde het lastige element reeds naar het moederland weg!

Wat toch was er ondertusschen gebeurd?

Oct. 1732 was Kals'schorsing, zooals wij zagen, begonnen. Zes maanden moest ze duren. En Apr. 1733 liep ze dus af.

Naar de in Suriname geldende gewoonte had dat een soort plechtigheid moeten worden. Echter werd het een vrij onverkwikkelijk tooneel. Namens den conventus der verschillende kerken van de kolonie kwam een zijner collega's, Ds. J. M. Kleyn, den geschorste in een godsdienstoefening weer aan zijn gemeente voorstellen. Doch vooreerst weigerde deze daarbij aanwezig te zijn. En bovendien trad hij na afloop van den dienst, toen Ds. Kleyn de kerk ¹⁾ verliet om naar huis terug te keeren,

¹⁾ Over dit gebouw deelt Kals het volgende mee: „In mijnen tijd heeft men de kerke uit Pirica, waarin de Vleermuysen en allerley andere Onge-

zijn ambtgenoot in den weg, om dezen op zulk een manier zijn meening te zeggen over wat er voor en na geschied was, dat hij er zich tot in het klokhuis zijner ziel beleedigd door voelde, en terstond besloot het er niet bij te laten zitten. Het was dan ook wel erg wat de dominee van Pirica — hoe gemoedelijk hij er „in syn” — „citse”! — „japon met syn muts” ook moet hebben uitgezien — zich veroorloofd had te zeggen. Hoor slechts: „gijlieden sijt maar pluymstrijkers en doet wat de groote hansen willen hebben”. Of althans iets dergelijks. Want — zooals Kals zelf later ter zijner verdediging verteld heeft — dank zij zijn Guliksche afkomst was hem het woord groote „hansen” niet bekend, zoodat hij dat nooit kan hebben gebezigd.

Heel labiel bleef dus Kals' toestand, ook in het voorjaar van 1733 nog. En toen hij zich kort daarop bovendien ook nog aan de majesteit van een van Suriname's rechters vergreep, toen liep de maat dan ook over. Toen moest hij onherroepelijk weg! Vergeefs dat de kerkeraad vroeg eerst nog eens een extra-conventus te mogen houden tot een onderzoek van een en ander: in de extra-vergadering van Gouverneur en Raden van politie en crimineele justitie, waartoe men den 2n Mei bijeenkwam, werd beslist dat 'n man van „een onnuttigh en querelleus humeur” als Kals, niet meer tot stichting der gemeente predikant kon zijn ¹⁾!

diertens hunnen Nesten en Woningen, eene Tijdlang, gemaakt hadden, op den Hoek van Cottica en Pirica, verplaatst, ende, indien ik niet, uit eigener Beweginge, zo dra als ik maar aangesteld was door 't Ed. Hof, als predikant van Cottica en Pirica, daarna toe gegaan was, om eenige Aanstalt te maaken; om daar te kunnen den Godsdienst oeffenen, zouden daar wederom, die reets aangelegde Gebouwen tot Nesten van 't Ongedierte geworden zijn, ende de Bouwstoffe, die er tot Voltoyinge van 't Werk, hoe wel zeer weinig en gering, lag, zoude wederom, door den Regen, en heeten Sonneschijn, onder den Blauwen Hemel liggende, verteert zijn.

¹⁾ Behalve aan de op blz. 66 genoemde gedrukte litteratuur zijn deze bijzonderheden ook ontleend aan de Brieven en Pampieren van Suriname, 1732, fol. 1108/9, 1111/32, en Dito 1733 fol. 194/5, 198/9, 393/434. (Algemeen Rijksarchief). Ten aanzien van de onmiddellijke oorzaak van Kals' „verzending” is er tusschen die beide soorten van bronnen geen overeenstemming. Kals zelf noemt als zoodanig zijn pogingen om „eene gevallen Negerinne, Boete en bekeeringe beloovende, wederom in de kerk” te brengen. Ik hield mij in dit verschil aan de voorstelling der officieele stukken.

III.

Interessanter dan de beschrijving van Kals' levensgeschiedenis, en der bijzonderheden van zijn verblijf in Suriname, waarmee ik mij tot dusver bezig hield, is de nu tenslotte nog te berde komende vraag naar 's mans, omtrent de maatschappij daar gekoesterde idealen.

Zijn *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* biedt vrij wat materiaal om op die vraag een duidelijk antwoord te kunnen geven.

Trouwens ook over de denkbeelden van onzen vriend in zake andere aangelegenheden deelt ons dat boek hier en daar aardige bijzonderheden mee! Bepaald democratisch-gezind was hij niet: „Het is zeker, dat nergens gelukkiger Regeringe is, als waar dat Rijke en Vermogende, daardoor Wijse en Verstandige, het roer in de Hand hebben". Ofschoon hij toch ook niet veel van de Regentenregeering met haar nepotisme en plooiërijen moest hebben: „Is men zo ver, dat men maar onder de bovendrijvende Partij behoort, weg is dan de Liefde tot Wijsheid, en Verstand, verkreegen langs den Weg van naarstige Oeffeningen, men kan 'er vrij gemakkelijker toekomen; Grootvader, of Vader, of Oom, of deese, of gene, Neef, weet wel een smeurig Baantje te bezorgen, daar kan men dan al wederom anderen uit de Familie mede Dienst doen, en zo doende komt het zo ver, als een zeker Noord-Hollands Boer eens zeyde in mijne Tegenwoordigheid. Lieve Vrienden, laat ons doch maar bidden, dat onse Lieve Heer onsen Heeren Wijse kinderen geeft, want wij moeten'er doch van geregeert worden, hoeze ook uitvallen". Dat hij vrij rationalistisch voor den dag komt — in het „Reden-licht" evengoed een bron van Godskennis ziet als in den Bijbel en de noodzaak eener wedergeboorte des menschen, zooals in zijn tijd de piëtisten die wilden, ontkent, — behoeft, waar 't immers een 18e-eeuwer geldt, nauwelijks meegedeeld te worden.

Opmerkelijk is zeker, dat Kals' naam op geen enkele gepubliceerde lijst van Surinaamsche predikanten voorkomt. Toevallig of opzettelijk achterwege gelaten? Ik kan het niet uitmaken.

Maar wel is zeker vermeldenswaardig, dat wij — door invloed van zijn langdurig verblijf in Engeland ¹⁾ — een warm voorstander van het episcopale systeem van kerkregering in hem aantreffen, voor wien een echte bisschop verre te prefereeren viel boven menig een van zijn collega's, waaronder er immers waren, „die niet ouder als ik, zijn: maar omdat ze Predikanten van Amsterdam zijn, meenenze dat de Wijsheid met hun sterven zal!”

Intusschen, in dit verband worde dat alles slechts in 't voorbijgaan genoemd. Want — als gezegd — hier gaat het om hetgeen Kals wenschelijk en noodig achtte met 't oog op de toestanden in Suriname.

Zooals te begrijpen is vond hij dat die dringend behoefte hadden aan hervorming. Het West-indische land was goed genoeg. Daar toont hij zich zelfs bijzonder meegenomen: „zo'er goede Ordre in gehouden wierde, en men het in die Staat bragt, daar 't gemakkelijk in gebragt kan worden, ik geen beter land voor mij soude wenschen en begeeren. Althans nogh geen kenne, waarin ik gebooren, gewoont, of verkeert hebbe, dat met de aangenaamheden van dit Land te vergelijken is. Altijd Somer, men siet het geheele Jaar in de groene Bosschen en Valleyen. Men hoort, het gantsche Jaar door, de Vogelen op 't aangenaamste Singen en kwinkeleren, men riekt den aangenaamen geur van allerley bloeyssel, die, mede 't geheele Jaar door, aan de Boomen en Struyken en op de Velden, Ja zelfs in de Wildernisse hangen, waardoor de geheele Lucht, als parfumeert is: Want aan eenen en denselven Boom, staat de eene Tak om te bloeyen, de andere set knopjens, ende een derde vangt aan te rijpen, terwijl een vierde ons rijpe Vrugten reeds opgeeft, ende een vijfde laat sijne Blaaden, die uitgedroogt en van de Sonne verteert zijn, afvallen: maar men siet aanstonds wederom andere in de plaats opkomen, zo dat men nooit de Boomen van haaren Cieraad ontbloot en met den witten Snee overdekt siet. Men heeft voor synen Smaak

¹⁾ Ook in ander opzicht leek het kerkelijk leven over de Noordzee hem voorbeeldig, n.l. voor zoover de predikanten daar te lande hun predikaties op schrift stelden.

aan die eene Annanas alle de Aangenaamheden van de Vaderlandsche Vrugten; om nu van anderen, mij noch zo seer niet bekend ¹⁾, niet te spreken. De Water Lamoen heeft mij bijna aan de Poorten des Doods zijnde, verkwikt en herstelt, wanneer ik, naulijks in 't Land zijnde, niet door 't Land, maar door onheusche Behandelingen, mij van den Schipper, op See aangedaan, en Wegen het Slegte Regt, en de geringe Voldoeninge, die mij daarvoor gedaan wierde, instortede''.

Nietwaar? het land liet naar Kals' meening niet veel te wenschen over. Maar evenveel deugden als dat had, evenveel gebreken had zijn maatschappij. Die moest, zou ze goed zijn, grondig verbeteren.

Wat dan het beste zou kunnen gebeuren, naar zijn inzicht, door de volgende drie geneesmiddelen: 1) betere waardeering der Indiaansche inboorlingen en Negers, die er woonden; 2) verhooging van het peil van het Europeesche element, dat erheen placht te emigreeren; en 3) Zendingsactie.

Vooreerst dus betere waardeering der Indiaansche inboorlingen en Negers, die er woonden!

Hoe laag stonden die niet aangeschreven! Zoowel in het moederland als in de kolonie. Had Kals niet zelf bijgewoond, dat een hoogleeraar op zijn college — had hij wellicht ook een plantage, voegt onze auteur er smalend aan toe! — Negers en Indianen tot slavernij geboren noemde, ja de theorie ten beste gaf, dat ze — reeds van vóór den zondvloed dateerend — „onder de Beesten in Noachs Arke zijn gestelt en getelt geworden”? En zoo luidde algemeen de opinie. Is het niet veelzeggend in dit opzicht, dat op zekeren dag een jonge neger aan den eerwaarde van Cottica en Pirica vertelt, dat men hem — ten aanzien van het Kainsteeken, dat den eersten moordenaar tegen de bloedwraak moest beschermen — had willen doen gelooven, dat dat daarin bestond, „dat Hij was swart gemaakt, ende Schaapen ooren, en Wol op zijn

¹⁾ Dit werd door Kals gezegd, toen hij per tentboot, in gezelschap van zijn ouderling, op huisbezoek was gegaan naar de plantage de L., niet lang nadat hij in de kolonie was aangekomen.

Hooft in de plaats van Hayr gekreegen" had. En dat zij, negers, er daarom uitzagen zooals zij deden?

Kals denkt er echter heel anders over. Voor hem waren zwarten en rooden niet alleen menschen van een zelfde natuur als wij. Maar ook mannen en vrouwen met tal van goede eigenschappen. Een zekeren Trouble had hij bij voorbeeld ontmoet, maar die was beter van de Christelijke religie op de hoogte, dan duizenden blanke gedoopten. En hoeveel eerbied voor den ouderdom legden in Suriname de Indianen niet aan den dag: elders mocht dat minder 't geval zijn, doch daar liet het werkelijk niets te wenschen over. Dat het land door „wegloopers" en „bosch-negers" voortdurend in 'n pijnlijke spanning wordt gehouden, vloeit dan ook nergens anders uit voort, dan dat men op de plantages zoo hardvochtig optreedt. Indien men zijn gedrag eens veranderde en in plaats van als verdrukker als vriend begon optetreden, zooals men dat ook vroeger ten tijde van den gouverneur Scharphuizen eens geprobeerd heeft ¹⁾, ware er zelfs met die gevreesde elementen best op te schieten. Wat niet slechts de veiligheid, maar ook de welvaart der kolonie ten goede zou komen. Ja, die welvaart ook! „'t Land hoe langs hoe meer tot een erffelijke Besittinge te krijgen, en Gelegenheid te hebben, om die Schatten, uit de Bergen en Mijnen te haalen, die'er, zo mij verhaalt is, van seer geloofwaardige mannen, die meenen zulks bij Ondervindinge te weten, onder alle Schatten, die Uwen naarstigen Arbeid noch verwagten, soud konnen uithaalen": wat een prachtig perspectief! Evenals dit andere: „Dan Soud gij andere Winsten kunnen doen. Dan Soud gij andere Huysen, ja Kasteelen van den fijnsten Marmor, die men in de Wereld kent, kunnen bouwen, in plaats dat gij nu in Lijmen Hutten, met Palesaten omset woont, en zo't veel is, eenen Steenen voet daaronder legt, of een

¹⁾ Kals deelt mee dat toen een zekere Abraham naar den Haag gekomen is, en met de Staten-Generaal en de Heeren van de Surinaamsche Societeit een verbond heeft gesloten, waarbij werd afgesproken dat de inboorlingen „sich souden met ons als Vrienden gedraagen, maar wij souden ook hunne Dochters tot Vrouwen neemen, en onse Dochters aan hunne Soonen geven". Scharphuizen was gouverneur van 1689 tot 1696.

Tichelsteen en Huysje bouwt, van Steenen die gij uit Holland moet laten komen, omdat diegene die hier gebakken worden niet deugen, mogelijk omdat de aarde, waaronder zulke kostelijke Steenen begraven liggen, sich tot zulke slegte Steenen en Metselwerk niet wilt laten gebruyken"!

Vriendschap met de naturellen bepleit dus Kals. Maar daarnevens lijkt hem ook nog iets anders wenschelijk. N.l.: zich met hen te verzwageren, huwelijken met hen aan te gaan.

Hij is er zich van bewust daarmee een novum voor te staan. Iets, waarvan de in zijn oogen meest voorbeeldige kolonisatie-politiek, die der Engelschen, een grooten afkeer had nog wel. En hij zou dan ook zeker niet elk huwelijk van een blanke met een Indiaan of neger willen verdedigen. „Wanneer 't zonder Voordeel van onsen Godsdienst geschiedt" zou het instituut vanzelf schadelijk werken. Maar als de betrokkene ander-rassigen tot het Christendom bekeerden zouden zijn, zou het omgekeerd niet weinig heilzaam kunnen wezen, naar zijn inzicht. Een inzicht, op zichzelf vrij onbegrijpelijk, maar in den mond van iemand, die redeneeren kan als volgt: „Zijn zij niet zo blank als gij van Vel? ey lieve! siet op de Meesten van U die daar geboren zijn, of Lang daar gewoont hebben, hoe seer Sij sich ook bedekken met hunne kleeren, en koesteren, egter zijn se veelen van de Indianen gelijk", en die dus absoluut geen oog heeft voor psychische rasonderscheiden, toch niet onverklaarbaar.

Iemand, die de inboorlingen onzer kolonie zóó hoog aansloeg, dat hij huwelijken met hen mogelijk achtte, kon uiteraard ook geen voorstander van den West-indischen slavenhandel wezen. En dat is Kals dan ook niet. Toch is hij mij in dat opzicht wel wat tegengevallen. Wel komt hij niet met het argument van Willem Usse-lincx, die het slavenhouden een geschikt middel tot verbreiding van het Christendom achtte: door omgang met de Christenen zouden de slaven ook Christen worden! En evenmin treffen wij hem op het standpunt van den bekenden negerpredikant, Jac. Elisa Joa. Capitein aan,

die zich in 1742 uitsloofde om te bewijzen dat een beetje slavernij in een Christelijke samenleving nog zoo erg niet is. Niet onwaarschijnlijk heeft hij zelfs ter gelegenheid der verdediging van diens *Dissertatio* in de openbare gehoorzaal te Leiden tegen hem gedebatteerd ¹⁾. Maar een radikaal verzet ertegen vinden we bij Kals toch ook weer niet. Een soort middelstandpunt heeft hij eigenlijk ingenomen. Met wel, eenerzijds, een uitdrukking als deze: „de Negers, . . . die, door wat Regt, laat ik diegene verantwoorden, die deesen koophandel drijven, van daar gehaalt, tot U overgebracht, en op den Menschen Markt, foey! Schande voor Christenen, opentlijk verkogt en gemijnt worden”. Maar aan den anderen kant toch ook weer als de kippen erbij om hun, die van Christianiseering hunner werkkrachten het verlies daarvan duchtten, te verzekeren dat ze in deze niets te vreezen hadden. Zonook maar met één woord vrijlating dier werkkrachten te bepleiten.

Als gezegd wordt dan vervolgens door Kals, voor verbetering der koloniale toestanden, ook op bekeering der Surinaamsche Christenen aangedrongen. Want hoe zal men ooit op een bestendige verbetering der ingeboren en geïmporteerde maatschappij mogen hopen, als niet een grondige drainage der overheerschende daaraan vooraf gaat! Was het Kals niet zelf overkomen, dat hij

¹⁾ Zie over dat dispuut en de daarbij in geding gekomen *Dissertatio: Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis* Jrg. 1917 (N. S. Dl. XIII), bldz. 154—164. De woorden, waarmee Kals, in *Neerlands Hooft- en Wortelonde* (Leerreden over Mark. VI, 34, bldz. 61 na) zijn aandeel in die plechtigheid — naar aanleiding eener uitdrukking in die preek: „En geene Verbeeldinge kan hun ingeblaasen worden van een wereldlikke Vrijheid” — aangeeft, zijn deze: „Dat dit mijne eigen Voorstellingen geweest zijn, omtrent deese Arme Menschen, zo in Suriname, als hier, zal. . . blijken uit. . . hetgeene ik bij Verdediginge van de *Dissertatio*; door den heer Capitein, als Predikant naar D'Elimina gezonden; in den openbaaren Gehoorsaal te Leyden voorgesteld hebbe. Daar kwalijk aan te nemen is, dat dat „voorstellen” alleen instemming-betuigen geweest zal zijn, laat ik Kals in den tekst opponeeren. Zie ik goed, dan waren Kals en Capitein 't ook inderdaad niet met elkaar eens. Capitein zegt: de slavernij gaat door 't Christendom niet weg. Kals: het Christendom heft den gehoorzaamheidsplicht niet op, wat niet noodzakelijk verdediging der slavernij inhoudt. Groot zal het verschil echter wel niet geweest zijn.

een Indiaan had hooren verklaren dat hij zijn dochter nog liever naar zee zou brengen, dan aan een blanke geven, „om dat die bij hem zo veragtelijk leefden, als 'er Menschen onder de Sonne konden gevonden worden'”!

Met welke middelen, naar het oordeel van Kals, zulke verbetering het beste tot stand kon worden gebracht, kan ik niet zeggen. Hij laat zich daarover nergens uit. Wel zegt hij, dat het hem in 't algemeen een vooruitgang zou lijken, als er meer Christen-inboorlingen kwamen, omdat die dan voor het werk in de kolonie zouden kunnen zorgen, waartoe alsnog het moederlandsche schuim gebruikt moest worden. En evenzoo als de planters er eens niet meer zóózeer op uit zouden wezen, ten spoedigste te repatriëeren, dat zij er geen eens prijs op stelden een behoorlijk huis te bewonen; zoodat men vrij bleef van dat heele geslacht van op geld, op al maar en alleen maar geld azende Directeurs en Administrateurs, waarmee men thans in de kolonie gezegend was. Maar de wegen om die betere gezindheden bij de betrokkenen aan te kweeken geeft hij niet aan.

Althans niet wat het Europeesch element onder hen betreft. Ten opzichte van de overigen doet hij dat wel. Want als laatste geneesmiddel voor Suriname's kwalen eischt Kals een krachtige Zendingsactie.

Van zijn jeugd af schijnt hij voor de Zending veel gevoeld te hebben! Nog Roomsche-Katholiek had hij al idealen in die richting. Een tweede Franciscus Xaverius te worden! En wat bij zijn geloofsovergang ook in hem veranderd is: die gezindheid heeft geen wijziging ondergaan. Steeds is zij aanwezig gebleven. Zij heeft, gelijk wij zagen, den jongen koopman de studie weer op doen zoeken. Zij heeft den proponent naar het West-indische Huis aan den Amsterdamschen Kloveniersburgwal gedreven. Gedurende al de vertelde tribulaties is zij het geweest, die zijn doen en laten heeft beheerscht. Ja ook daarna nog — met name na zijn bezoek aan Engeland, waar een vrij opgewekt zendingsleven op hem gewerkt schijnt te hebben als het klappen van een zweep op den bekenden, proverbialen voerman! — is ze hem blijven vervullen.

Toen elke praktische deelneming aan missionnair werk, niettegenstaande al zijn pogingen, hem ontzegd bleef.

Zelfs is het of die onmogelijkheid om praktisch Zendingswerk te doen Kals nog meer dan voorheen de behoefte heeft gegeven om voor dit belang propaganda te maken. Want nergens bepleit hij het in die mate als in zijn, in 1756 verschenen, *Neerlands Hooft- en Wortelsonde*. Eigenlijk toch is zendingsboek te wezen het voornaamste doel van dat werk, de diepste strekking van heel dat ratjetoe van stukken — preeken van Engelsche bisschoppen ¹⁾ en van hem zelf, stukken over gouverneur Mauricius, brieven aan de Classis Amsterdam en de Synode van Zuid-Holland enz., enz. — waaruit het is samengesteld ²⁾.

Met het naar voren brengen van dat zijn ideaal stuitte Kals nu echter op algemeenen tegenstand!

't Is waar: enkele partijgenooten had hij ook. Zelf vermeldt hij ze: de Utrechtsche hoogleeraar Fr. A. Lampe. Martini, professor aan de school te 's-Hertogenbosch. *Hendr. Velsen*, predikant in den Haag en vertaler van een boekje van wijlen Hoornbeek, van Leiden, welke vertaling als *Sorge en Raad, aangaande de Evangelie Predikingen in Oost- en West-Indien* achter de *Affscheyds Leer* van Ds. *Hoogerwaard*, van Batavia, werd opgenomen. En nog eenige anderen. Maar een kleine groep vormden die toch maar. De algemeene opinie, zoowel in het vaderland als in de kolonie, wilde er niets van weten.

Opmerkelijke staaltjes krijgen wij daarvan te hooren. Als Kals in Suriname is geland, is het genoeg dat zijn schipper Quaboer het gerucht verspreidt „dat ik toeleyde op de Bekeeringe der Heydenen”, om hem bij de koloniale maatschappij dadelijk verdacht te maken. Als hij wat voor den druk gereed heeft, dat voor die bekeering het pleit voert, behoeft hij maar den titel te noemen, of

¹⁾ N.l. van die van Bangor, Oxford en St. Davids, die Kals met zeer veel genoegen had gehoord en toen — met hulp van Ds. Bern. Diemel, predikant in St. James Kapel — wist te overreden hem verlot tot vertaling van iets van hun werk te geven.

²⁾ Het heeft niet eens doorlopende pagineering, zoodat 't aangeven der bewijspplaatsen in dit artikel onmogelijk was.

de eene boekverkooper voor en de andere na weigert het uit te geven: „O! neen, daar hebbe ik geen Sin in; is 't niet anders? („Daar se doch nu allegaer op Engelsch Werk gestelt zijn”, voegt Kals er ter verklaring aan toe) Wie soude dat hier koopen”? Of: „Bij zo een Werk kan men wel Saalig, maar niet Rijk worden”.

Ja, zelfs de officieele vergaderingen der kerken hadden maar uiterst weinig belangstelling in deze. In 1751 toont zich de Classis Amsterdam bijv. bijzonder ingenomen met het plan der Surinaamsche Societeit om „voor de swarte kinderen” — n. b. der geheele kolonie! — te be-noemen: één, zegge één schoolmeester!

Kals zag heel best welke oorzaak daar achter zat. Wat anders dan datzelfde winstbejag, dat zijn landge-nooten er ook toe bracht zich in China en Japan niet Christenen, maar slechts Hollanders te laten noemen. Een schrikkelijk Mammonisme, dat naar zijn inzicht onze toenmalige vaderlandsche samenleving totaal en totaal had aangevreten: „De Chymisten meenen datsij 't Goud seker vinden zullen, als zij godsdienstiger, jaa heyliger Menschen zijn, en weten daarom niet hoe sij't maaken en waar sij 't zoeken zullen, om zo heylig te worden. Onze Fijne Sustjens, wanneer men haar wel leert kennen, zo als ik er meenige ontdekt hebbe, zijn doorgaans beseten met den Geld-Duyvel, en de meeste onder de Straatslijpende Advocaaten, die hun Geld op Interessen hebben geset, op de Saxische kwik mijnen, zijn daarom allen fijn, om datse ondeugende tot goed Werk zijn, evenwel eene Rolle in de Wereld dienen te speelen”.

Maar juist omdat die Zendingsafkeer onzer 18e-eeuw-sche vaders uit zulk een leelijk motief voortkwam, was hij te minder bereid er voor uit den weg te gaan. Met diverse argumenten pleitte hij onophoudelijk voor een radicale verandering in deze.

Deels van materieelen aard zijn deze argumenten, deels van ideëelen. Deels van practischen, deels van principieelen. Het eene oogenblik wijst hij op de eenheid van het menschelijk geslacht, om tot het Zendingswerk

aan te sporen. Maar het andere lijkt het hem aanbevelenswaardig de vermeerdering van interest, het overvloedige soldatenmateriaal en het voordeel der kolonie te belichten, die ervan verwacht mogen worden. Terwijl 't hem 'n derde maal vooral te doen is om te toonen, hoezeer wij er de dankbaarheid en aanhankelijkheid der Indianen door zouden verwerven en zoo — tegenover de loerende Franschen — Suriname rustiger zouden kunnen bezitten. Of om de confessioneele verschillen tot zwijgen te brengen, waarvan ons vaderland toen getuige was. Immers, onze vriend — een sterk voorstander dan ook van Ds. Ant. van Os, van Zwolle, die destijds om leerafwijking tot de orde werd geroepen — behoorde tot de zgn. „toleranten”. Die „veelerlei Verdeeltheden”, die het waarde hechten aan de belijdenis toenmaals meebracht, stuitten hem geweldig tegen de borst. Hoe eer hoe beter moesten die de wereld uit! Maar hoe zou dat nu beter kunnen bereikt worden dan doordat de kerk zich naar buiten begon te openbaren: „Voetiaans, of Cocceaans, Alpheniaans, Lampiaans, Honertiaans, Albertiaans of Moriaans mogten wij alle maar eensgezint zijn, om den Philystyn, Moor, Tyriër en Arabiër, te lokken in de tente van Sem”.

Naar welke methode had dat, naar Kals meening, nu echter te gebeuren? *De nuttige en Noodige Bekeeringe der Heidenen in Suriname en Berbices* etc. vooral is het, die ons daarvan op de hoogte helpt ¹⁾.

Vooreerst door in patria een Zendingsgenootschap te stichten. Zulks ter navolging van wat in Engeland was gebeurd. Want daar was in 1701 — nog wel door initiatief van onzen Willem III van Oranje ²⁾ — een „Maatschappij ter voortplanting van 't Evangelie in Englands Buiten gewesten”, de Society for propagation of the gospel in

¹⁾ Het boekje, dat aan de gemeente van Cottica en Pirica is opgedragen, is te vinden in *Neerlands Hooft- en Wortelonde*.

²⁾ De mededeeling van Kals, dat deze als stadhouder van Holland ook reeds de Zending trachtte te bevorderen, moet wel op een vergissing berusten. Want hij zou 't gedaan hebben „wanneer 't (n.l. Brazilië) nogh onder de Magt der Hollanderen was”! En, terwijl Willem in 1672 aan 't bewind kwam, ging Brazilië in 1667 reeds aan de Portugeezen over.

foreign parts, opgericht. Een maatschappij, die daar te lande reeds zóóveel zegen had verspreid, dat ter harte neming van dat voorbeeld werkelijk recht gaf tot de hoopvolste verwachtingen ook ten aanzien van de Nederlanden.

En dan door in de kolonie zelf te denken aan den regel, dat de toekomst heeft, wie de kinderen heeft. Vooral ten aanzien van de negers was van bewerking der ouderen wel niet veel te wachten. Maar als men een internaat voor de jeugd wilde openen — niet peuterig opgezet, maar: „eenige Duysende Akkers” grond, en een personeel van: „eenen Verstandigen, Welgeoeffenden, Gestudeerden en daarbij beproefden Godvruchtigen Man, tot Regent, eenen of twee onder-Regenten, waarvan de eene een Leeraar der Godgeleertheid, de andere een Regtsgeleerde diende te zijn, een of twee Medicinae Doctores, Apoteeker, Chirurgyns, enz. Eenige Meesters in allerley Kunsten en Wetenschappen, bysonder die van den Landbouw, Seevaart, Krijgskunde, Artillery enz. Eenige Baasen, om allerley Handwerken te kunnen leeren”, dan kon men waarlijk goeden moed hebben. Leer den daar op te nemen jongens en meisjes — die daarvoor als slaafjes zouden moeten worden samengekocht! — in die stichting dan „het kleene Vraag-boekjen van Borstius¹⁾ en de waarheden van den Heidelbergschen Catechismus: ge zoudt aan den gunstigen uitslag der daarvoor noodige inspanningen niet behoeven te twijfelen. Een echte „Kweek-school”, zoowel voor de maatschappij als voor de kerk, zoudt ge erin blijken te hebben.

Haarlem, Januari 1922.

¹⁾ Bedoeld is wel *Borstius' Kort begrip der Christelijcke Leere*, dat in 1661 verscheen, en voor de koloniën bijzonder in trek was: 1732 werd het in 't Maleisch vertaald, terwijl er ook een Tamulsche vertaling van verscheen en gouverneur Mauricius, hier boven genoemd, er omstreeks 1750, door zijn jongsten zoon Andreas, voor Suriname een Neger-engelsche editie van heeft laten maken.